

# การสำรวจรวบรวมไม้หอมในประเทศไทย

## Exploration and Collection of Aromatic Plants in Thailand

วินัย สมประสงค์<sup>1</sup>

ทิพย์พรรณ สดากกร<sup>1</sup>

Winai Somprasong<sup>1</sup>

Tippa Sadakorn<sup>1</sup>

จร สดากกร<sup>1</sup>

พงษ์ศักดิ์ พลตรี<sup>1</sup>

Jaray Sadakorn<sup>1</sup>

Phongsak Pholtree<sup>1</sup>

วัชร ประชาศรัยสรเดช<sup>1</sup>

ปราโมทย์ ไตรบุญ<sup>1</sup>

Vacharee Prachasaisoradej<sup>1</sup>

Pramote Triboun<sup>1</sup>

### ABSTRACT

The study on exploration and collection of aromatic plants in Thailand were carried out through natural habitat and herbaria studying during 1991 to 1998. The results showed that a large number of 650 species were reported in 76 distinct families and 296 species are potential for agriculture. The plants are utilised by indigenous people in various purposes such as vegetables, fruit crops, plant as pest control, ornamental, medicinal, dye, handicraft, fibre and other multipurpose plants. Still, most of them are wild plants and trend to be interested in agricultural use for the future.

**Key words :** aromatic plants, utilisation

### บทคัดย่อ

การสำรวจรวบรวมไม้หอมในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ.2534-2541 โดยการศึกษาจากสภาพธรรมชาติ และตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงในพิพิธภัณฑ์พืช กรมวิชาการเกษตร พบพรรณไม้หอม 650 ชนิด 76 วงศ์ เป็นพืชที่มีศักยภาพทางการเกษตร 296 ชนิด มีการใช้ประโยชน์ของท้องถิ่นในด้านต่างๆ ได้แก่ ใช้เป็นพืชผัก ไม้ผล พืชที่มีคุณสมบัติควบคุมศัตรูพืช ไม้ดอกไม้ประดับ พืชสมุนไพรพื้นบ้าน พืชสี พืชหัตถกรรม พืชเส้นใย และพืชใช้สอยอื่นๆ พรรณไม้หอมส่วนใหญ่เป็นพืชป่าที่ไม่มีรายงานการใช้ประโยชน์ แต่มีแนวทางที่น่าสนใจทางการเกษตรในอนาคต

**คำหลัก :** ไม้หอม การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น

### คำนำ

พรรณไม้หอมในประเทศไทยมีความหลากหลายในจำนวนชนิด เป็นพืชที่พบในถิ่น และพืชต่างถิ่น ที่สำคัญอย่างยิ่งคือเป็นพืชที่มีความสำคัญต่อการเกษตรและอุตสาหกรรม นอกจากนี้ยังมีความสำคัญในท้องถิ่นของแต่ละแห่ง ในปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์กันหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ใช้เป็นไม้ดอกไม้ประดับ และพืชสมุนไพร นอกจากนี้เป็นการใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น หากมีการศึกษาเจาะจงในบางชนิด สามารถได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาพืชชนิดนั้น การสำรวจรวบรวมไม้หอมในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ในการสำรวจรวบรวมทั้งในสภาพธรรมชาติ และการศึกษาในตัวอย่างพรรณไม้แห้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านชนิด ลักษณะ การกระจายพันธุ์

<sup>1</sup> กลุ่มงานพฤกษศาสตร์ กองพฤกษศาสตร์และวัชพืช กรมวิชาการเกษตร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

<sup>1</sup> Botany Group, Botany and Weed Science Division, Department of Agriculture, Chatuchak, Bangkok 10900

และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่บ้าน สำหรับเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ และเป็นประโยชน์ในการพัฒนาพันธุ์พืชที่สนับสนุนพืชเศรษฐกิจทางการเกษตร

## อุปกรณ์และวิธีการ

### อุปกรณ์

1. เครื่องมือเก็บตัวอย่างพรรณไม้ ได้แก่ แฉก อัดตัวอย่างพรรณไม้ กระดาษหนังสือพิมพ์ กรรไกรตัดกิ่งไม้ ถังพลาสติก มีด จอบ เสียม พลั่วมือ และป้ายผูกพรรณไม้

2. เครื่องมือบันทึกข้อมูล และศึกษาพรรณไม้ ได้แก่ เลนส์กำลังขยาย 10 เท่า สมุดบันทึกลักษณะพรรณไม้ เครื่องวัดความสูงของพื้นที่ กล้องบันทึกภาพ กล้องจุลทรรศน์ กล้องสแตนด์โอ เข็มเย็บตัวอย่าง หนังสือและเอกสารพรรณไม้ ตัวอย่างพรรณไม้แห้งอ้างอิงไม่บรรทัดและอุปกรณ์วัดขนาด

3. เครื่องมือทำและเก็บรักษาพรรณไม้ ได้แก่ กระดาษแข็งสีขาวพร้อมปก ด้าย เข็ม กาวติดพรรณไม้ และน้ำยาอบพรรณไม้

### วิธีการ

1. การศึกษาภาคสนาม : เดินทางไปสำรวจพรรณไม้หอมในแหล่งธรรมชาติ และแหล่งปลูก เดือนละ 1 ครั้งๆ ละ 5-7 วัน 6 ภาคๆ ละ 2 ครั้ง รวม 12 ครั้ง ต่อปี รวม 8 ปี (พ.ศ.2534-2541) เก็บรักษาเป็นตัวอย่างพรรณไม้แห้ง และเก็บรวบรวม ณ กลุ่มงานพฤกษศาสตร์ กองพฤกษศาสตร์และวิจัยพืช ศูนย์วิจัย และสถานีทดลองของกรมวิชาการเกษตร

2. การศึกษาในห้องปฏิบัติการ : นำตัวอย่างจากการสำรวจมาศึกษา วิเคราะห์ ชนิด การกระจายพันธุ์ การออกดอกและติดผล และการใช้ประโยชน์ โดยการศึกษาจากตัวอย่างพรรณไม้แห้งอ้างอิงของพิพิธภัณฑ์พืช กรมวิชาการเกษตร เพื่อศึกษาข้อมูลที่บันทึกไว้ในอดีตที่เป็นประโยชน์ในการศึกษา

## ผลการทดลองและวิจารณ์

การสำรวจรวบรวมไม้หอมในประเทศไทย ภาคเหนือ 9 จังหวัด (เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ พะเยา ตาก แพร่ น่าน ลำพูน และลำปาง) ภาคกลาง 17 จังหวัด (สระบุรี นครนายก อุทัยธานี นครปฐม ลพบุรี เพชรบูรณ์ พิษณุโลก อุตรดิตถ์ พิจิตร อ่างทอง นครสวรรค์ กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ สมุทรสาคร กำแพงเพชร สุโขทัย และนนทบุรี) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 16 จังหวัด (ขอนแก่น นครราชสีมา มุกดาหาร หนองคาย เลย ชัยภูมิ หนองบัวลำภู อุบลราชธานี ยโสธร อุดรธานี นครพนม มหาสารคาม ร้อยเอ็ด บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ) ภาคตะวันออก 5 จังหวัด (ชลบุรี ระยอง ตราด ปราจีนบุรี และสระแก้ว) ภาคตะวันตก 4 จังหวัด (กาญจนบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี) และภาคใต้ 14 จังหวัด (กระบี่ สตูล นราธิวาส ยะลา ปัตตานี สงขลา นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ชุมพร ระนอง พังงา ตรัง พัทลุง และภูเก็ต) พื้นที่ครอบคลุมทั้งสภาพธรรมชาติ ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ที่รกร้างทั่วไป และสภาพแหล่งปลูก

พรรณไม้หอมที่สำรวจและรวบรวมเป็นตัวอย่างพรรณไม้แห้งและบางส่วนเป็นตัวอย่างมีชีวิต เก็บรักษาพันธุ์บางชนิดไว้ในสวนรวบรวมพรรณไม้ของกรมวิชาการเกษตร ในสถานีทดลอง ศูนย์วิจัยพืช ชนิดที่จำแนกได้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ 650 ชนิด 76 วงศ์ ดังต่อไปนี้

1. วงศ์ *Alangiaceae* พบ 3 ชนิด ได้แก่ *Alangium hexapetalum* Wang, *A. ridleyi* King และ *A. salviifolium* Wang ssp. *hexapetalum* Wang

2. วงศ์ *Anacardiaceae* พบ 4 ชนิด ได้แก่ มะม่วงหิมพานต์ *Anacardium occidentale* Linn. มุดนก *Buchanania arborescens* (Blume.) Blume, *B. latifolia* Roxb. และมะกอกป่า *Spondias bipinnata* Airy Shaw et Forman

3. วงศ์ *Annonaceae* พบ 41 ชนิด ได้แก่ จำปูน *Anaxagorea javanica* Bl. คอเหนียว *Artabotrys brevipes* Craib, *A. grandifolius* King นมวัว *A. harmandii* Finet et Gagnep. กระดังงาจีน *A. hexapetalus* การเวก

*A. siamensis* Miq. นมแมว *Anomianthu dulcis* (Dun.) Sincl. กระดังงาไทย *Cananga odorata* (Lamk.) Hook.f.et Th. กระดังงาสงขลา *C. odorata* (Lamk.) Hook. f.et th.var. *fruticosa* (Craib) Sincl. สายหยุด *Desmos chinensis* Lour. ฯลฯ

4. วงศ์ **Apocynaceae** พบ 42 ชนิด ได้แก่ ไม้ต้น *Aganosma marginata* (Roxb.) G.Don เครือ นางนวล *A. harmandina* Pierre ex Spire ทุ้งฟ้า *Alstonia macrophylla* Wall. พญาสัตบรรณ *A. scholaria* (L.)R.Br. *Alyxia lucida* Wall. ชะลูด *A. reinwardtii* Blume หยิ่งสมุท *Amalocalyx microlobus* Pierre ex Spire หิริญญิการ์ *Beaumontia grandiflora* Wall. ฯลฯ

5. วงศ์ **Araceae** พบ 2 ชนิด ได้แก่ ว่านหาง *Acorus calamus* Linn. และ *Homalomena aromatica* Schott.

6. วงศ์ **Asclepiadaceae** พบ 12 ชนิด ได้แก่ ผักย้วน *Dregea volubilis* (Linn.f.) Benth. ex Hook.f. ผักเชียงดา *Gymnema inodorum* (Lour.) Decne นมตำเลีย *Hoya ovalifolia* Wight et Arn. *Lygisma inflexum* (Cosb.) Kerr อ้อยสามสวน *Myriopterum extensum* (Wight) K.Schum. ข้าวสาร *Raphistemma pulchellum* (Roxb.) Wall. ข้าวสาร *R. hooperianum* Decne ฯลฯ

7. วงศ์ **Bignoniaceae** พบ 5 ชนิด ได้แก่ แดหางค่าง *Markhamia stipulata* (Wall.) Seem. ปืป *Millingtonia hortensis* Linn. f. หมูปอย *Nyctocalos brunfelsiiflora* T. et B. เพกาพร *Radermachera pinnata* (Blanco) Seem. และแคเขา *Sterospermum personatum* (Hassk.) Chatterjee

8. วงศ์ **Bixaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่ คำแสด *Bixa orellana* Linn.

9. วงศ์ **Burseraceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่ แพน *Protium serratum* Evr.et Tard.

10. วงศ์ **Capparidaceae** พบ 4 ชนิด ได้แก่ หนามเล็บแมว *Capparis pranensis* (Pierre ex Gagnep.) Lacobs ขายู้ *C. sepiaria* Linn. ขิงขี้ *C. siamensis* Kurz และ *Crateva odora* (Buch.) Ham.

11. วงศ์ **Caprifoliaceae** พบ 5 ชนิด ได้แก่ *Lonicera ferruginea* Rehder สายน้ำผึ้ง *L. japonica* Thumb., *Viburnum foetidum* Wall., *V. inopinatum* Craib และอุ้นป่า *V. sambucinum* Blume. var. *tomentosum* Hall. f.

12. วงศ์ **Celastraceae** พบ 2 ชนิด ได้แก่ กะทงลาย *Celastrus paniculatus* Willd. และ ขอบตัง *Salacia verrucosa* Wight.

13. วงศ์ **Cochospermaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่ *Cochlospermum religiosum* (L.)Alst.

14. วงศ์ **Combretaceae** พบ 2 ชนิด ได้แก่ อวด *Combretum latifolium* Blume ตะเคียนหนู *Anogeissus acuminatua* Roxb. ex Dc. และสมอไทย *Terminalia chebula* Retz.var. *chebula*

15. วงศ์ **Compositae** พบ 6 ชนิด ได้แก่ *Anaphalis adnata* DC, *Blumea balsamifera* DC, *B. laciniata* (Roxb.) DC, *Innula cappa* (Ham. ex D.Don) DC. พญามุตติ *Grangea maderaspatana* Poir และเปลาสุริยัน *Pseudogynoxys chenopodioides* (Kuth.)Cabr.

16. วงศ์ **Connaraceae** พบ 6 ชนิด ได้แก่ หงอนไก่ *Cnestis palala* (Lour.) Merr. ถอบแถบ *Connarus cochinchinensis* Pierre. หมากสง *C. semidecandrus* Lack. จันทกูด *Ellipanthus tomentosus* Kurz หมาดี่ป่ากราก *Rourea minor* (Gaertn) Leenh และมะขามเครือ *Roureopsis stenopetala* Schellenb.

17. วงศ์ **Convolvulaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่ ลัดดาวัลย์ *Porana volubilis* Burm.

18. วงศ์ **Cyperaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่ *Scleria pergracilia* (Nees.)Kunth

19. วงศ์ **Dilleniaceae** พบ 6 ชนิด ได้แก่ ส้าน กวาง *Dillenia indica* Linn. ส้านใหญ่ *D. obovata* (Blume) Hoogl. ส้านหิน *D. pentagyna* Roxb. รสสุคนธ์ *Tetracera indica* (Christm. et Panz.) Merr. ลั่นแรต *T. loureiri* (Fin. et Gagnep.) Craib และปกตาย *T. scandens* (L.)Merr.

20. วงศ์ **Dioscoreaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่  
มันมือไม้ *Dioscorea bulbifera* Linn.

21. วงศ์ **Dipterocarpaceae** พบ 9 ชนิด ได้แก่  
กะบาก *Anisoptera costata* Korth. เพียง *Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. var. *subnudus* Rejan et Kerr. ตะเคียน *Hopea odorata* Roxb. รั้ง *Pentacme suavis* A.DC. ฯลฯ

22. วงศ์ **Ebenaceae** พบ 12 ชนิด ได้แก่  
มะพลับ *Diospyros areolata* King et Gamble ตำ  
*D. brandisiana* Kurz จัปตง *D. deflexa* Fletcher,  
*D. ferrea* (Willd.) Bakh., *D. filipendula* Pierre ex Lee.  
*D. malabarica* (Desv.) Kost. ฯลฯ

23. วงศ์ **Ehretiaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่  
*Cordia furcata* F.M.Johnson., *C. griffithii* C.B. Clarke,  
*C. globifera* W.W.Sm., *C. myxa* Craib และ *C. mhaya*  
Kerr

24. วงศ์ **Elaeagniaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่  
มะพลอด *Elaeagnus latifolia* Linn.

25. วงศ์ **Elaeocarpaceae** พบ 4 ชนิด ได้แก่  
ทวย *Elaeocarpus floribundus* Blume ปุ่มป่า  
*E. grandiflorus* Sm., *E. lacunosus* Wall. และทอนราก  
*E. robusta* Roxb.

26. วงศ์ **Ericaceae** พบ 7 ชนิด ได้แก่ *Lyonia*  
*foliosa* Fletcher, *Rhododendron moulmainense* Hook.  
กุหลาบป่า *R. taiense* Hutch. ไม้ Vaccinium *eberhardtii*  
P.Dop. var. *pubescens* Fletcher, *V. pedicellatum*  
Fletcher ถิ่นยอด *V. siamense* Fletcher และ *V. winitti*  
Fletcher

27. วงศ์ **Euphorbiaceae** พบ 3 ชนิด ได้แก่  
ขึ้นนอน *Glochidion ereocarpum* Champ. ก้างปลาขาว  
*Securinga virosa* (Willd.) Pax et Hoffm. และ  
ขึ้นทองพยับขาว *Suregada multiflorum* Baill.

28. วงศ์ **Flacourtiaceae** พบ 7 ชนิด ได้แก่ ไก่อ  
*Homalium damrongianum* Craib, *H. dasyanthum* Warb.,  
*H. glabrifolium* Geddes, *H. grandiflorum* Benth. กระเบา  
ใหญ่ *Hydnocarpus anthelmintica* Pierre ex Lanessan  
ไข่น้ำ *Oncoba spinosa* Forsk. กรวย *Casearia grewiaefolia*  
Vent. และต้นหามเสือ *Scolopia spinosa* (Roxb.) Warb.

29. วงศ์ **Gramineae** พบ 4 ชนิด ได้แก่  
*Cymbopogon citratus* (DC.ex Nees.) Stapf ตะไคร้หอม  
*C. nardus* (L.) Rendle ตะไคร้หอม *C. winterianus*  
Lowitt และหญ้าแฝก *Vetiveria zizanoides* (L.) Nash

30. วงศ์ **Guttiferae** พบ 12 ชนิด ได้แก่ กระทิง  
*Calophyllum dryobalanoides* Pierre กระทิง  
*C. inophyllum* Linn. ปะจง *C. pisiferum* Blume. et  
Triana ดังหนเขา *C. polyanthum* Wall. ex Choisy,  
*C. thorelli* Pierre พะวา *Gargenia celebica* Linn. ฯลฯ

31. วงศ์ **Hamamelidaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่  
หอม *Altingia siamensis* Craib

32. วงศ์ **Hernandiaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่  
เถาส้มกุ้ง *Filligera thorelli* Gagnep.

33. วงศ์ **Hypericaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่  
แต้ว *Cratoxylum formosum* Dyer

34. วงศ์ **Icacinaceae** พบ 10 ชนิด ได้แก่  
*Apodytes dimidiata* E.Mey ex Arn. และมะยง  
*Pittosporopsis kerrii* Craib

35. วงศ์ **Labiatae** พบ 3 ชนิด ได้แก่ สะระแหน่  
*Mentha arvensis* Linn. โหระพา *Ocimum basilicum*  
Linn. และกะเพรา *O. sanctum* Linn.

36. วงศ์ **Lauraceae** พบ 10 ชนิด ได้แก่ ตา  
หินทอง *Actinodaphne henryi* Gamble อบเชย  
*Cinnamomum bejolghota* (Ham.) Sweet. การบูร  
*C. camphora* Th.Fries มหาปราชญ์ *C. iners* Reinw.  
ex Blume เทพธำมรงค์ *C. parthenoxylon* (Jack) Meisan  
เทพธำมรงค์ *C. porrectum* (Roxb.) Kost., *Litsea cubeba*  
(Lour.) Pers. หมี่ *L. glutinosa* ฯลฯ

37. วงศ์ **Lecythidaceae** พบ 3 ชนิด ได้แก่  
จิกเขา *Barringtonia acutangula* Gaerth ssp. *spicata*  
Payson สาละลังกา *Couropita guianensis* Hubl. และ  
บัวสวรรค์ *Gustavia gracillima* Miers

38. วงศ์ **Leguminosae** พบ 47 ชนิด ได้แก่  
กระถินณรงค์ *Acacia auriculaeformis* Cunn. สีเสียด  
*A. catechu* Willd. หนามหัน *A. comosa* Gagnep. Craib  
กระถินเทศ *A. farnesiana* Willd. โพ *Adenanthura*  
*pavonina* Linn., *Azalia xylocarpa* Craib พฤษภ  
*A. lebeck* Benth. ก้านทุ้ง *A. lebeckoides* Benth.

บันเถ *A. lucida* Benth. สัมป่อยหวาน *A. myriophylla* Benth. ไผ่ *A. mycosperma* Teysm. et Binn. สัมป่อย *A. rugata* Merr. ฯลฯ

39. วงศ์ **Loganiaceae** พบ 8 ชนิด ได้แก่ ราชาวดี *Buddleia asiatica* Lour. var. *salicina* (Lamk.) K.et V. ราชาวดี *B. asiatica* Lour. var. *densiflora* (Bl.)K.et V. ราชาวดีป่า *B. asiatica* Lour.var. *sundaica* (Blume)K.et.V. ฯลฯ

40. วงศ์ **Magnoliaceae** พบ 8 ชนิด ได้แก่ *Magnolia coco* (Lour.) DC. จำปี *Michelia blba* DC. จำปา *M. champaca* Linn. จำปีแขก *M. figo* (Lour.) Spreng. จำปื่อน้อย *M.floribunda* Fin. et Gagnep. จำปาป่า *Paramichelia baillonii* (Pierre ) Hu มณฑา *Talauma candollii* Blume มณฑาดอย *T. hodgsonie* Hook.f.et Th.

41. วงศ์ **Malpighiaceae** พบ 4 ชนิด ได้แก่ โนรา *Hiptage benghalensis* (L.) Kurz. *H. calcicola* Siriruga, *H. lucida* Pierre และ *Malpighia coccigera* Linn.

42. วงศ์ **Meliaceae** พบ 19 ชนิด ได้แก่ ประยงค์ *Aglaia odorata* Lour. แดงขาว *A. odoratissima* Bl. ถ้างคาว *A. pirifera* Hance, *A. pyramidata* Hance คิวิน *Azadirachta indica* A. Juss., *Chisocheton coriaceus* Pierre ฯลฯ

43. วงศ์ **Myristicaceae** พบ 3 ชนิด ได้แก่ เลือดนก *Horsfieldia amygdalina* (Wall.) Warb. กะเพรา พระ *H. irya* (Gaertn) Warb. และจันทน์เทศ *Myristica fragrans* Houtt.

44. วงศ์ **Myrsinaceae** พบ 5 ชนิด ได้แก่ เหมือดเมาสร้อย *Ardisia virens* Kurz ขางแดง *Embelia ribis* Burm. f. กะทงสาย *E. robusta* Roxb. สัมอ้อบอ้อ *E. subcoriacea* Mez และ ข้าวสารหลวง *Maesa montana* A.DC.

45. วงศ์ **Myrtaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่ กานพลู *Syzygium aromaticum* (L.)Merr.et Perry

46. วงศ์ **Nymphaeaceae** พบ 2 ชนิด ได้แก่ บัวหลวง *Nelumbo nucifera* Gaerth และ บัวเผื่อน *Nymphaea nouchali* Burm.

47. วงศ์ **Ochnaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่ ข้างน้ำ *Ochna integerrima* (Lour.) Merr.

48. วงศ์ **Oleaceae** พบ 3 ชนิด ได้แก่ *Olex imbricata* Roxb., *O. obtusa* Blume และ กะทกรก *O. scandens* Roxb.

49. วงศ์ **Oleaceae** พบ 34 ชนิด ได้แก่ *Jasminum adenophyllum* Wall. ex C.B.Clarke *J. attenuatum* Roxb. พุทธรักษา *J. auriculatum* Vahl, *J. calcicolum* Kerr เลี้ยวเครือ *J. coarctatum* Roxb., *J. curtlobum* S.Moore, *J. decussatum* Wall.ex G.Don ฯลฯ

50. วงศ์ **Orchidaceae** พบ 64 ชนิด ได้แก่ ข้างสารภี *Acampe logifolia* Lindl., *A. rigida* P.F. Hunt เอื้องกุหลาบแดง *Aerides crassifolia* Par. et Reichb. เอื้องกุหลาบกระเปาะเปิด *A. falcata* Lindl. เอื้องกุหลาบ น่าน *A. fieldingii* B.S. เอื้องผาเวียง *Dendrobium albosanguineum* Lindl. เอื้องสายหลวง *D. anosmum* Lindl. เอื้องชะดอยปุย *D. bellatulum* Rolfe คำฝอย ปาย *D. brymerianum* Reichb. เอื้องเงินแดง *D. cariniferum* Reichb. ฯลฯ

51. วงศ์ **Palmae** พบ 1 ชนิด ได้แก่ หมาก ทอม *Areca triandra* Roxb.

52. วงศ์ **Pandanaceae** พบ 2 ชนิด ได้แก่ เตยหอม *Pandanus amaryllifolius* Linn. และเตยทะเล *P. odoratissima* Linn f.

53. วงศ์ **Passifloraceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่ สร้อยฟ้า *Passiflora edulis* Sims.

54. วงศ์ **Pittosporaceae** พบ 1 ชนิด ได้แก่ ผักไผ่ตัน *Pittosporum nepalense* Rehd. et Wils.

55. วงศ์ **Polygalaceae** พบ 2 ชนิด ได้แก่ อุงออง *Securidaca inappendiculata* Hassk. และ *Salmonia cantoniensis* Lour.

56. วงศ์ **Ranunculaceae** พบ 4 ชนิด ได้แก่ เครือดอกเอื้อง *Naravelia axillaris* Ridl., *N. axillaris* Ridl. var. *grandiflora* Craib, *N. laurifolia* Wall.ex Hook. f. et Th. และ *Clematis wattii* Drum. et Craib

57. วงศ์ Rosaceae พบ 3 ชนิด ได้แก่ สีสียดน้ำ *Eryobotrya bengalensis* Hook. f. คันทาก *Raphislepis indica* (L.) Lindl. ex Ker และกุหลาบมอญ *Rosa damascena* Mill.

58. วงศ์ Rubiaceae พบ 88 ชนิด ได้แก่ คิวินิน *Cinchona ledgeriana* Moens ex Trim. คิวินิน *C. succirubra* Pav. ex Klotzsch. กาแฟ *Coffea arabica* Linn., *C. merguensis* Ridl. var. *orientalis* (Wall. ex Hook. f.) Craib ย่านขลุง *Coptosapelta tomentosa* (Bl.) Val. ex King Hey. เสี้ยน *Diplospora singularis* Korth., *D. stylosa* Ridl. พุดน้ำ *Gardenia campanula* Ridl. รักรินา *G. carinata* Wall. พุดผา *G. collinsae* Craib กามอก *G. coronaria* Ham. ฯลฯ

59. วงศ์ Rutaceae พบ 23 ชนิด ได้แก่ มะตูม *Aegle marmelos* (L.) Corr. กรูตผี *Atalantia monophylla* Corr. ส้มโอป่า *Citrus halmii* B.C. Stone ส้มโอ *C. limon* (L.) Burm. f., *C. grandis* (L.) Osbeck มะกรูด *C. hystrix* DC. ส้มจืด *C. reticulata* Blanco, *C. sinensis* (L.) Osbeck ฯลฯ

60. วงศ์ Sabiaceae พบ 4 ชนิด ได้แก่ พะยอมแดง *Meliosma pinnata* (Roxb.) Walp. ssp. *arnoltiana* (Wight) Beus., *Meliosma simplicifolia* (Roxb.) Walp. ssp. *fordii* Beus., *Meliosma simplicifolia* (Roxb.) Walp. ssp. *fruticosa* (Roxb.) (Blume) Beus. และเจื้อยหลวง *Meliosma simplicifolia* (Roxb.) Walp. ssp. *simplicifolia*

61. วงศ์ Sapindaceae พบ 6 ชนิด ได้แก่ คางคาก *Arfeuillea arborescens* Pierre หงอนไก่แดง *Harpullia arborea* (Blanco) Ralk., *H. cupanoides* Roxb., *Mischopcarpus sundaicus* Bl., *Scheichera oleosa* (Lour.) Oken และขี้หนอน *Zollingeria dongnaniensis* Pierre

62. วงศ์ Sapotaceae พบ 4 ชนิด ได้แก่ *Chrysophyllum cainito* Linn. เกด *Manilkara hexandra* (Roxb.) Dubard พิกุล *Mimosops elengi* Linn. และตาลเสี้ยน *Xantolis cambodiana* van Royen var. *cambodiana*

63. วงศ์ Scrophulariaceae พบ 1 ชนิด ได้แก่ *Limnophila geoffrayi* Bonati

64. วงศ์ Simaroubaceae พบ 2 ชนิด ได้แก่ กะบก *Irvingia malayana* Oliv. ex Benn. และ ผักกอม *Picrasma javanica* Blume

65. วงศ์ Solanaceae พบ 8 ชนิด ได้แก่ พุดสามสี *Brunfelsia americana* Linn. พุดตะแคง *B. hopeana* Benth., *Brugmansia suaveolens* (Humb.) Bonpl. ex Willd., *B. versicolor* ทิวา *Cestrum aurantiacum* Lindl. ราตรีสีทอง *C. diurnum* Linn. ราตรี *C. nocturnum* Linn. และถั่วทอง *Solandra grandifolia* Swartz

66. Staphylaeaceae พบ 1 ชนิด ได้แก่ ม่วงก้อม *Turpinia pomifera* (Roxb.) Wall. ex DC.

67. วงศ์ Sterculiaceae พบ 5 ชนิด ได้แก่ จันทอม *Mansonia gagei* J.R. Drumm., *Pterospermum diversifolium* Bl. จำปาเทศ *P. littorale* Craib หอมฟาน *P. semisagittatum* Ham. ex Roxb., *Reevesia pubescens* Mast. var. *siamensis* (Craib) Anthony

68. วงศ์ Symplocaceae พบ 13 ชนิด ได้แก่ สลัด *Styrax apricus* Fletcher, *S. benzoides* Craib กายาน *S. benzoin* Dry. มนพาน้อย *S. rugosus* Kurz พังกาแร *S. serrulatus* Roxb., *S. siamensis* Fletcher ฯลฯ

69. วงศ์ Theaceae พบ 6 ชนิด ได้แก่ เมี่ยงมัน *Adinandra integerrima* T. and. ex Dyer, *A. sarosantheca* Miq. สารภีควาย *Anneslea fragrans* เมี่ยงอีอาม *Pyrenaria garrettiana* Craib กาไข่ *Schima wallichii* (DC.) Korth. และไก่แดง *Ternstroemia gymnanthera* (Wight et Arn.) Beddome

70. วงศ์ Thymelaeaceae พบ 5 ชนิด ได้แก่ ไม้หอม *Aquilaria agallocha* Roxb. กฤษณา *A. crassna* Pierre ex H. Lec., *Daphne odora* Thumb. var. *macrantha* Franch. ปอเต่าไห *Enkleia siamensis* (Kurz) Nevling และปอเต่าไห *E. thorelii* (Lecomte) Nevling

71. วงศ์ *Tiliaceae* พบ 3 ชนิด ได้แก่ ไม้เลื้อย *Grewia paniculata* (L.)Miq. หงอนไก่ทะเล *Heritiera littoralis* Dry. และรวงผึ้ง *Schoutinia glomerata* King

72. วงศ์ *Umbelliferae* พบ 3 ชนิด ได้แก่ หอมป้อม *Carum carvi* Linn. เทียนแกลบ *Foeniculum vulgare* Mill. และเทียนสัตตบุษย์ *Pimpinella anisum* Linn.

73. วงศ์ *Verbenaceae* พบ 19 ชนิด ได้แก่ บุนหญาสำหรับ *Citharexylum spinosum* Linn. ปิงขาว *Clerodendrum colebrookianum* Walp., *C. garretianum* Craib นางแย้ม *C. fragrans* (Vent.) Willd. สำมะงา *C. inerme* Gaerth., *C. indicum* Kuntze ปิง *C. infortunatum* Linn., *C. neriifolium* Wall. ex Schauer ฯลฯ

74. วงศ์ *Violaceae* พบ 2 ชนิด ได้แก่ *Viola pilosa* Bl. และ *V. serpens* Wall.

75. วงศ์ *Xanthophyllaceae* พบ 2 ชนิด ได้แก่ *Xanthophyllum lanceatum* (Miq.) J.J.Sm และชาวขาว *X. virens* Roxb.

76. วงศ์ *Zingiberaceae* พบ 7 ชนิด ได้แก่ ข่า *Alpinia galanga* (L.)Swartz กระวานขาว *Amomum cardamomum* Linn. กระชาย *Boesenbergia pandurata* Holtt. ขมิ้นชัน *Curcuma longa* Linn. มหาหงส์ *Hedychium coronarium* Koenig เปราะหอม *Kaemferia galanga* Linn. ไพล *Zingiber cassumunar* Roxb.

## การใช้ประโยชน์

พรรณไม้หอมที่สำรวจและรวบรวมเป็นตัวอย่าง ไม้แห้งในพิพิธภัณฑ์พืชกรมวิชาการเกษตรและบางส่วนเป็นตัวอย่างมีชีวิต เก็บรักษาพันธุ์บางชนิดไว้ในสวนรวบรวมพรรณไม้ของกรมวิชาการเกษตร ในสถานที่ทดลอง ศูนย์วิจัยพืช โดยใช้อ้างอิงจากคำบอกเล่า และประสบการณ์ของคนในท้องถิ่น และการค้นคว้าของ Burkill (1966); Facciola (1990); Leoung, (1996) และ Tanaka (1976) สามารถแยกประโยชน์ของพรรณไม้หอมด้านต่างๆ เป็นพืชที่มีศักยภาพทางการเกษตร ใช้เป็นพืชผัก ไม้ผล พืชที่มีคุณสมบัติความคุมศัตรูพืช ไม้ดอกไม้ประดับ

พืชสมุนไพรพื้นบ้าน พืชสี พืชหัตถกรรม พืชเส้นใย และ พืชใช้สอยอื่นๆ จำนวน 296 ชนิด 22 วงศ์ ดังตัวอย่างที่สำคัญต่อไปนี้

1. พืชผักพื้นบ้าน พบใน วงศ์ *Anacardiaceae* ได้แก่ มะม่วงหิมพานต์ *Anacardium occidentale* Linn. วงศ์ *Rutaceae* ได้แก่ มะตูม *Aegle marmelos* (L.)Corr. มะกรูด *C. hystrix* DC. หวดหม่อน *Clausena excavata* Burm. f. มะสัง *Ferroniella oblata* Swingle เถาญเห่า *Toddalia asiatica* Lamk. หมักก้าด *Zanthoxylum armatum* DC. และกำจัด *Z. rheta* (Roxb.) DC. ฯลฯ วงศ์ *Apocynaceae* ได้แก่ ชมนาด *Vallis glabra* (L.) O. Ktze Benth. วงศ์ *Asclepiadaceae* ได้แก่ ผักฮ้วน *Dregea volubilis* (Linn.f.) Benth. ex Hook. f. ผักเชียงดา *Gymnema inodorum* (Lour.) Decne อ้อยสามสวน *Myriopterion extensum* (Wight) K. schum. ข้าวสาร *Raphistemma pulchellum* (Roxb.) Wall. ข้าวสาร *R. hooperianum* Decne สลิด *Telosma minor* Craib ฯลฯ

2. ไม้ผล หรือใช้เป็นต้นตอของไม้ผลเศรษฐกิจ พบใน วงศ์ *Anacardiaceae* ได้แก่ มะม่วงหิมพานต์ *Anacardium occidentale* Linn. วงศ์ *Rutaceae* ได้แก่ ส้มโอป่า *Citrus halmii* B.C. Stone ส้มโอ *C. limon* (L.) Burm. f., *C. grandis* (L.)Osbeck มะกรูด *C. hystrix* DC. ส้มจิก *C. reticulata* Blanco, *C. sinensis* (L.) Osbeck หวดหม่อน *Clausena excavata* Burm. f. ส่องฟ้า *C. excavata* Burm.f. var. *villosa* Hook.f. มะขวิด *Feronia limonia* (L.)Swingle มะสัง *Ferroniella oblata* Swingle, *Glycosmis ovoidea* Pierre ส้มจีน *G. pentaphylla* (Retz.) Corr. กระแจะ *Hesperethusa crenulata* (Roxb.) Roem.

3. พืชที่มีคุณสมบัติความคุมศัตรูพืช พบในวงศ์ *Araceae* ได้แก่ ว่านน้ำ *Acorus calamus* Linn. วงศ์ *Meliaceae* ได้แก่ เลี่ยน *Melia azedarach* Linn.

4. ไม้ดอกไม้ประดับ พบใน วงศ์ *Annonaceae* ได้แก่ จำปูน *Anaxagorea javanica* Blume กระดังงาจีน *A. hexapetalus* การเวก *A. siamensis* Miq. นมแมว *Anomnanthus dulcis* (Dun.) Sincl. กระดังงาไทย

*Cananga odorata* (Lamk.) Hook.f.et Th. กระดังงา  
 สงขลา *C. odorata* (Lamk.) Hook.f.et th. var. *fruticosa*  
 (Craib) Sincl. สายหยุด *Desmos chinensis* Lour..  
*Melodorum fruticosum* Lour. วงศ์ Apocynaceae ได้แก่  
 พญาสัตบรรณ *A. scholaria* (L.) R.Br., *Alyxia lucida*  
 Wall. ชะลูด *A. reinwardtii* Blume หิริญญิการ์  
*Beaumontia grandiflora* Wall. หนามแดง *Carissa*  
*carandas* Linn. มูกเขา *Holarrhena antidyssenterica*  
 (Roth.) Wall. ex A.DC. โมก *Wrightia javanica*  
 A.DC., *W. lecomtei* Pitard โมก *W. religiosa* Benth.  
*W. pubescens* R.Br. ssp. *lanitii* (Blanco.) P.T.Ngan  
 พุดแดง *W. dubia* (Sims.) Spreng. ฯลฯ วงศ์  
 Asclepiadaceae ได้แก่ นมตำเลีย *Hoya ovalifolia* Wight  
 et Arn.. ชะลูดช้าง *Strephanotis floribunda* Brongn  
 สลิด *Telosma minor* Craib วงศ์ Loganiaceae ได้แก่  
 ราชวดีม่วง *B. davidii* Franch ราชวดี *B. paniculata*  
 Clarke กงก้างเขา *Fagraeaceilanica* Thunb. ตำเสา  
*F. fragrans* Roxb. ฯลฯ วงศ์ Rubiaceae ได้แก่ พุดน้ำ  
*Gardenia campanula* Ridl. รักรับ *G. carinata* Wall.  
 พุดผา *G. collinsae* Craib กามอก *G. coronaria* Ham.  
 พุดนา *G. hygrophila* Kurz พุด *G. jasminoides* Ellis,  
*G. lobii* Craib คามอก *G. sootepensis* Hutch. เข็ม  
 ขาว *Ixora bracteolata* Craib เข็มตาไก่ *I. cibdela* Craib  
 เข็มแดงใหญ่ *I. diversifolia* Wall. ex Kurz เข็มป่า  
*I. ebarbata* Craib เข็มขาว *I. finlaysoniana* Wall. ex  
 G.Don. ฯลฯ วงศ์ Rutaceae ได้แก่ มะสัง *Ferroniella*  
*oblata* Swingle แก้ว *Murraya paniculata* (L.) Jack มู  
 จลินทร์ *Ravenia spectabilis* Engl. ฯลฯ วงศ์  
 Verbenaceae ได้แก่ บุนหาล้า *Citharexylum spinosum*  
 Linn. ปังขาว *Clerodendrum colebrookianum* Walp.  
 นางแย้ม *C. fragrans* (Vent.) Willd. กรรณิการ์ *Nyctantes*  
*arbortristis* Linn. ฯลฯ

5. พืชสี พบใน วงศ์ Bixaceae ได้แก่ คำแสด  
*Bixa orellana* Linn. วงศ์ Ebenaceae ได้แก่ มะพลับ  
*Diospyros malabarica* (Desv.) Kost. และตะโก  
*D. rhodocalyx* Kurz. วงศ์ Guttiferae ได้แก่ นวนาแบ้ง  
*Gardenia merguensis* Griff. สารภีแนน *Mammea*

*siamensis* (Miq.) วงศ์ Leguminosae ได้แก่ สีเสียด  
*Acacia catechu* Willd. กระถินเทศ *A. farnesiana* Willd.  
 ส้มป่อย *A. rugata* Merr. โพ *Adinantha pavonina*  
 Linn. ก้านทุง *Albizia lebbeckoides* Benth. ส้มเสี้ยว  
*Bauhinia racemosa* Lamk. เสี้ยวขาว *B. variegata* Linn.  
 ตันหยง *Caesalpinia coriaria* Willd. อะรวาง *Peltophorum*  
*dasyrachis* Kurz นนทรี *P. pterocarpum* Back ex Heync  
 วงศ์ Rutaceae มะตูม *Aegle marmelos* (L.) Corr. วงศ์  
 Meliaceae ได้แก่ เลี่ยน *Melia azedarach* Linn. ตะบัน  
*Xylocarpus gangeticus* Parkins. และตะบัน *X. grana-*  
*tum* Koen. วงศ์ Verbenaceae ได้แก่ กรรณิการ์  
*Nyctantes arbor-tristis* Linn.

6. พืชหัตถกรรม พบในวงศ์ Dipterocarpaceae  
 ได้แก่ ตะเคียน *Hopea odorata* Roxb. เต็ง *Shorea*  
*obtusata* Wall.ex Blume รัง *S. siamensis* Miq.

7. พืชเส้นใย พบในวงศ์ Annonaceae ได้แก่  
 กระดังงาไทย *Cananga odorata* (Lamk.) Hook.f. et  
 Th. วงศ์ Bixaceae พบ 1 ชนิด ได้แก่ คำแสด *Bixa*  
*orellana* Linn. วงศ์ Pandanaceae ได้แก่ เตยทะเล  
*P. odoratissima* Linn. f. วงศ์ Thymelaeaceae ได้แก่  
 ไม้หอม *Aquilaria agallocha* Roxb. กฤษณา *A. crassna*  
*Pierre* ex H.Lec. ปอเต่าให้ *Enkleia siamensis* (Kurz)  
 Nevling และปอเต่าให้ *E. thorelii* (Lecomte) Nevling  
 วงศ์ Meliaceae ได้แก่ เลี่ยน *Melia azedarach* Linn.

8. พืชสมุนไพรพื้นบ้านพบใน วงศ์ Lauraceae  
 ได้แก่ อบเชย *Cinnamomum bejolghota* (Ham.) Sweet.  
 การบูร *C. camphora* Th.Fries มหาปราบ *C. iners*  
 Reinw. ex Bl. เทพธำโร *C. parthenoxylon* (Jack)  
 Meisan เทพธำโร *C. porrectum* (Roxb.) Kost.  
 วงศ์ Euphorbiaceae ได้แก่ ขี้หนอน *Glochidion*  
*ereocarpum* Champ. ก้างปลา *Scuringa virosa*  
 (Willd.) Pax et Hoffm. และชันทองพญาบาท *Suregada*  
*multiflorum* Baill.

นอกจากนี้พรรณไม้หอมส่วนใหญ่ยังไม่มี  
 รายงานการใช้ประโยชน์จำนวน 354 ชนิด 76 วงศ์ สาเหตุ  
 เนื่องจากเป็นพืชป่า หากทำการศึกษาทางพฤกษศาสตร์  
 พื้นบ้านเพิ่มเติม สามารถใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนงานวิจัยนี้

และเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาพืชให้เกิดศักยภาพทางการเกษตรในอนาคตได้

### สรุปผลการทดลอง

พรรณไม้หอมที่ทำการศึกษาในประเทศไทยสามารถจำแนกได้ 650 ชนิด 76 วงศ์ ชนิดที่มีความ

สำคัญทางการเกษตร มี 296 ชนิด 22 วงศ์ มีการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้แก่ ใช้เป็นพืชผัก ไม้ผล พืชที่มีคุณสมบัติควบคุมศัตรูพืช ไม้ดอกไม้ประดับ พืชสมุนไพรพื้นบ้าน พืชสี พืชหัตถกรรม พืชเส้นใย และพืชใช้สอยอื่นๆ ส่วนใหญ่เป็นพืชป่าที่ไม่มีรายงานการใช้ประโยชน์ แต่มีแนวโน้มที่น่าสนใจทางการเกษตร และการพัฒนาด้านอื่นที่เกี่ยวข้องในอนาคต

### เอกสารอ้างอิง

Burkill, I.H. 1966. A Dictionary of Economic Products of the Malay Peninsula. Art Printing Works, Kuala Lumpur. 2444 p.

Facciola, S. 1990. Cornucopia : A source book of edible plants. Kampong Publications, California. 678 p.

Leoung, A.Y. 1996. Encyclopedia of Common Natural Ingredients. John Wiley & Sons, Inc., New York. 649 p.

Tanaka, T. 1976. Tanaka's Cyclopedia of Edible Plants of the World. Keigaku Publishing, Tokyo. 924 p.